

Пән: Мүмкіндіктері шектеулі баларды тілге оқыту әдістемесі

Кредиттер саны: 3 кредит

«ДЕФЕКТОЛОГИЯ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС» КАФЕДРАСЫНЫҢ
АҒА ОҚЫТУШЫСЫ Ц.Ғ.М., БЕКМАҒАНБЕТОВА АСЕМ
КАЙЫРКЕНОВНА

№ 7	Тақырыбы	Мазмұны
1	Арнайы мектептердегі қазақ тілін оқыту әдістемесінің негізгі ережелері.	Арнайы (көмекші) мектептердегі қазақ тілін оқыту әдістемесі Қазақ тілін меңгертудің негізгі заңдылықтары. Арнайы мектептердегі тілге үйрету қағидалары. Қазақ тілін оқытудың дидактикалық қағидалары.
2	Арнайы мектептергі қазақ тілі сабағының мақсаттары, мазмұны мен әдіс – тәсілдері.	Қазақ тілін оқытудың мақсаттары, міндеттері мен мазмұны. Арнайы мектептегі қазақ тілі сабақтарының мазмұны.
3	Сабақта қолданылатын көрнекіліктер.	Көмекші мектептердегі ана тілі сабақтарында пайдаланылатын көрнекі құралдардың ерекшеліктері.
4	Арнайы мектептердегі сауат ашуға үйрету әдістемесі. Өліппеге дейінгі кезең.	Дайындық кезеңіндегі оқушылардың білім-дағдыларына қойылатын негізгі талаптар:
5	Сауат ашудың әліппе кезеңі.	Сауат ашу кезеңінің міндеттері Оқушылардың білім, білік дағдыларына қойылатын негізгі талаптар Сауат ашудың дыбыстық талдау-жинақтау әдісі. Талдау-жинақтау әдісінің арнайы мектептерде қолданылу ерекшелігі. Дыбыстық талдау-жинақтау әдісінің қағидалары
6	Арнайы мектептердегі даму мүмкіндігі шектеулі балаларды оқуға үйрету әдістемесі.	Оқудың психологиялық негіздері. Ана тілі (оқу) сабақтарының міндеттері мен мазмұны.
7	Даму мүмкіндігі шектелген оқушыларды қазақ тіліне оқыту сабақтарын ұйымдастыру	Арнайы мектептегі қазақ тілі сабақтарын ұйымдастырудың өзіндік ерекшеліктері. Қазақ тілін оқытуда қойылатын негізгі талаптар Сабақтың құрылымдық ұйымдастырылуы.

8	Оқу дағдыларының қалыптасуы.	Оқу дағдысының түрлері:
9	Мүмкіндігі шектеулі балалардың ауызша сөйлеу тілін дамыту әдістемесі.	Ауызша сөйлеу тілін дамытудың мақсаттары мен міндеттері.
10	Ана тілі және әдебиеттік оқу сабақтарында тіл дамыту.	Мәтінді дұрыс қабылдауға байланысты жүргізілетін жұмыстар. Көркем шығармамен жүргізілетін жұмыстар.
11	Байланысты жазба тіліне үйрету әдістемесі.	Ресми іс-қағаздар жазуға үйрету.
12	Мазмұндама және шығарма жазуға үйрету әдістемесі.	Оқушылардың оқыған яки естіген әңгімелері бойынша шығарма жұмысы
13	Оқушылардың сөздік қорын байыту әдістемесі.	Көмекші мектептерде жүргізілетін сөздік жұмысы. Лексикология сөздікпен жұмыс істеу әдістемесінің лингводидактикалық негізі ретінде.
14	Тілдің грамматикалық құрылымын қалыптастыру әдістемесі.	Көмекші мектептердегі грамматика курсының мақсаты, міндеттері мен мазмұны. Оқушыларда грамматикалық және сөзжасам қалыптастырудың әдістемелік негіздері. Алғашқы тілдік топтауларды қалыптастыру әдістемесі.
15	Қазақ тілі бағдарламасындағы жалпы ережелер.	

ПӘНДІ ОҚЫТУДЫҢ МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ

-дефектологтардың арнайы мектепте тілге оқыту туралы білімдерін қалыптастыру. Студенттердің дефектолог мамандығына деген қызығушылықтары мен өз беттерімен еңбектену әрекеттерін қалыптастыру.

Міндеттері:

- Студенттерге арнайы мектептерде қазақ тілін пән ретінде оқыту саласында теориялық және практикалық білім беру, біліктілігі мен кемақыл балаларды тәрбиелеуге бағытталған іс-тәжірибелік әрекеттерін белсенділендіру.
- Сауат ашу, оқу, грамматика мен сауатты жазу, тіл дамытудың ғылыми-әдістемелік негіздері туралы біліммен студенттерді толық қаруландыру.
- Студенттердің іс-тәжірибелік дағдыларын қалыптастыру.
- Қазақ тілінен коррекциялық мектептерге арналған оқу бағдарламасын қарастыру.

СТУДЕНТТЕР БІЛУГЕ ТИІС:

- Студенттің курсты оқу алдында мамандыққа кіріспе, педагогика, арнайы педагогика және қазіргі қазақ тілі пәндерінен толық мағлұматы болуы қажет. Педагогикалық практикада студенттер өздерінің теориялық білімдерін әртүрлі ситуативтік мәселелерді шешуде, мінездемелер құрастыруда, рефераттар даярлауда пайдалана білу машықтарының болуы.

СТУДЕНТТЕР МЕҢГЕРЕТІН ДАҒДЫЛАР:

- Курсты оқу барысында студенттер мүмкіндігі шектеулі балаларға тілді оқытудың ғылыми-әдіснамалық негіздерінен мағлұмат алады.
- Студенттер қазақ тілін оқыту процесімен және тілді оқытудың әдіс-тәсілдерімен танысады; күнтізбелік-тақырыптық және сабақ жоспарларын жазуға машықтанады, қазақ тілі мен әдебиеті оқулықтары мен бағдарламаларына анализ жасауды үйренеді; дидактикалық көрнекі құралдар даярлауды үйренеді.

- **Арнайы (көмекші) мектептердегі қазақ тілін оқыту әдістемесі**
басқа да әдістемелер тәрізді педагогика пәніне жатады. Бұл пән ақыл-ойы кем оқушыларға қазақ тілін оқытудың мақсаттарын, мазмұнын, заңдылықтарын, қағидаларын, әдістері мен тәсілдерін зерттейді.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ АРНАЙЫ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ НЕГІЗГІ МАҚСАТТАРЫ

- ой-өріс дамуы бұзылған оқушыларды қазақ тіліне оқытудың негізгі бағытын анықтау;
- оқытудың шамаға лайықты жүйелілігі және оқу материалының лайықты көлемі;
- оқытудың белсенділік және саналылық қағидасы;
- қажетті тиімді және арнайы оқыту әдіс-тәсілдерін таңдау, олардың түзетушілік мақсаты;
- тіл құралының көмегімен балалардың ой-өрісін дамыту;
- жеке тұлғаны дамыта отырып, даралап-саралап оқыту;
- қазақ тілінен берілетін теориялық білімді ұлттық рухани тәрбиемен, өмірмен байланыстыру.

ҚАЗІРГІ ЗАМАН ТАЛАБЫНА САЙ ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУ ПРИНЦИПТЕРІ

- Қазақ тілі оқытудың ғылымилық принципі.
- Оқытудың шамаға лайықты жүйелілік принципі.
- Оқытудың белсенділік, сапалық принципі.
- Жеке тұлғаны дамыта отырып, даралап - саралап принципі.
- Қазақ тілінен берілетін теориялық білімді ұлттық, рухани тәрбиемен, өмірмен байланыстыру принципі.
- Көрнекілік принципі.

Қазақ тілі көмекші мектептерде барынша қарапайым тұрғыда жүргізіледі. Бұл мектепте қазақ тілін оқытудың **негізгі мақсаты** оқушыларды оқуға, жазуға және тіл арқылы қарым-қатынас жасау қызметтерінің түрлерін (тындау, оқу, жазу, сөйлеу) меңгеруге үйрету, ойлау қабілетін дамыту, өз ойын еркін жеткізе алуға тәрбиелеу.

Бұл мақсатты орындау үшін келесі **міндеттер** алға қойылады:

- оқушылардың ұғымына сай мтіндерді дұрыс оқып, мағнасын түсінуге үйрету;
- ауызекі және жазба тілде қарым-қатынас жасауға қажетті сөйлеу дағдыларын қалыптастыру, өз ойын жүйелі түрде дұрыс жеткізе білуге үйрету;
- оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес орфографиялық және пунктуациялық ережелерді практикалық түрде меңгерту;
- диалогтік және монологтік сөйлеу (ауызекі және жазба тіл)дағдыларын, сөйлеу мәдениетін, өз сөзінің дұрыс айтылуын өзі бақылау машығын дамыту;
- оқушылардың сауатты, көркем жазу дағдыларын жетілдіру;

ҚАЗАҚ ТІЛІ БАҒДАРЛАМАСЫ ТӨМЕНДЕГІ БӨЛІМДЕРДЕН ТҰРАДЫ:

- *«Сауат ашу»* - дыбыстық талдау-жинақтау әдісімен жүргізіледі, *әліппеге дейінгі кезең* және *әліппе кезеңі* болып екіге бөлінеді (1 сынып).
- *«Қоршаған орта құбылыстары мен заттарын таныстыру барысында тіл дамыту»* - (1-5 сыныптар) сөздік қордың баюы айнала қоршаған орта дүниелерімен танысу кезінде жүзеге асады.
- *«Оқу және тіл дамыту»* - (2-9 сыныптар) оқушылар шамаларына лайықты мәтіндерді дұрыс оқуға, түсінуге және мазмұндауға үйренеді.
- *«Грамматика, емле және тіл дамыту»*- (2-9 классы) фонетика, грамматика, емле элементтерін меңгерту.

КӨРНЕКІЛІК ТҮРЛЕРІ

- 1. Жаратылыс көрнекілігі (топсаяхат, әңгімелесу, мазмұндама, шығарма).
- 2. Көлемдік көрнекілік (фото, сурет, картина, диафильм, диапозитив, кинофрагмент).
- 3. Дыбыстық көрнекілік (күйтабақ, грампластинка, магнитофон, үзінді оқу).
- 4. Графикалық - символдық көрнекілік (Сызба, кесте, диаграмма).

ӘЛІППЕГЕ ДЕЙІНГІ КЕЗЕҢНІҢ БАСТЫ МАҚСАТТАРЫ:

- оқушылардың жеке медициналық құжаттарымен, отбасы жағдайымен, баланың өзіндік ерекшеліктерімен мұқият танысу;
- білім алуға деген ынтасын ояту және қалыптастыру;
- фонематикалық есту қабілеттерін жетілдіру;
- қолдың бұлшық еттерін жазуға дайындау;
- бала мен ата-аналардың мектепке деген дұрыс көзқарастарын қалыптастыру, сыныпта жағымды аура туғызу;
- оқушыларды оқу мен жазудың алғашқы, қарапайым дағдыларын игеруге дайындау;
- баланың жалпы және сөйлеу тілі дамуындағы ерекшеліктерін анықтау, есту және көру дағдыларын дамыту;
- дыбыстарды дұрыс айтуға және ажырата білуге үйрету;
- кеңістікті, уақытты бағдарлауға үйрету;
- ауызекі сөйлеу тілін жетілдіру және баланың сөйлеуіне жағдай туғызу;

САУАТ АШУ КЕЗЕҢІНІҢ МІНДЕТТЕРІ:

- - сөзге, буынға дыбыстық талдау жасау; дыбыстар мен әріптерді таныту мақсатымен сөзден жеке дыбысты бөліп алу; бөліп алынған дыбыстың орын ретін анықтау; жеке дыбысты анық естіп, дұрыс дыбыстатуды меңгерту; сөзден ажыратылған жеке дыбыстың дауысты не дауыссыз екенін айқындату; дауысты дыбыстың буын жасауға негіз болатынын білдіру;
- - дыбыстарды буынға, сөзге жинақтау; талданған дыбыстарды дауысты дыбыстар негізінде буынға жинақтау; буындарды дауысты дыбысқа бағдарлап, бір ғана дауыс қарқынымен тұтастыра (бір дыбыс сияқты етіп) оқуға машықтандыру; буындардан сөз құрастырып айтуды (оқуды) меңгерту; заттардың суреттері бойынша сөз құрастыру;
- - әліппедегі жеке сөйлемдер мен қысқа мәтіндерді дұрыс оқу машығын қалыптастыру; ондағы сюжетті суреттер бойынша сөйлем, әңгіме құрастыру арқылы оқушыларды байланыстырып сөйлеуге жаттықтыру;
- - жеке әріптерді дыбыстық талдау – жинақтау негізінде жазуға үйрету; жазу үлгілері бойынша жұмыс жүргізу; жазу каллиграфиясын бұзбай жазуға жаттықтыру; сөзді буынға бөліп және тұтас өз ретінде жазуға төселдіру; оқулықтағы жеке сөйлемдер мен қысқа мәтіндерді көшіріп және есту бойынша жазу машығын қалыптастыру; 2 – 3 сөзді қысқа сөйлемдер арқылы байланыстырып жазуды үйрету.

ЖАЗУДЫ ҮЙРЕТУ МЫНАДАЙ ТӘРТІППЕН ОРЫНДАЛАДЫ :

- сөзге дыбыстық талдау жасау арқылы керекті дыбыс бөлініп алынады да, жеке және хормен дыбысталады; дыбыстың баспа және жазба әріптері көрсетіледі, ол әріптер бір – бірімен салыстырылады;
- әріптің жазылу үлгісімен таныстырылады (тақтадан, таблицадан, жазу үлгісінен тапқызу);
- әріпті мұғалім өзі тақтаға жазып көрсетеді және оны әріп элементтері арқылы қалай жазуды түсіндіреді;
- әріпті сөз ішінде басқа әріптермен қалай қосып жазу керектігі үйретіледі;
- көркем және таза жазу талабы қойылады;
- әрбір оқушының жазуын мұғалім бақылап, кемістігін түзетуге көмектесіп отырады;
- жазу оқылған материалдар бойынша жүргізіледі яғни, оқу мен жазуда бір материал қолданылады.

САУАТ АШУДЫҢ ДЫБЫСТЫҚ ТАЛДАУ-ЖИНАҚТАУ ӘДІСІ

Талдау жұмысы

- - Өңгімеден сөйлемді бөліп алу.
- - Сөйлемді сөздерге ажырату.
- - Сөзді буындарға айыру.
- - Буыннан жаңа дыбысты тауып, оны оқып үйрену.
- - Дыбыстың баспа түрдегі әріпін көрсету.

Жинақтау жұмысы

- - Әріптерден буын, буындардан сөздер құрау.
- - Құрастырылған буындарды және сөздерді оқу.
- - Жаңа сөздерді әліппе кітабынан оқу.
- - Әліппедегі буын кестесін, сөздер мен сөйлемдерді оқу.
- - Қолжазба әріпті көрсету.

ДЫБЫСТЫҚ ТАЛДАУ-ЖИНАҚТАУ ӘДІСІНІҢ ҚАҒИДАЛАРЫ:

- Дыбыстар мен әріптерді меңгеру реті. Алдымен а сияқты сөздарде жиі кездесетін, оқуға оңай ашық буын құрайтын дыбыстар өтіледі.
- Сөз тіркесі құрылымын меңгеру реті. Ашық буындар, тұйық буындар және бітеу буындар. Бір буынды, екі буынды т.б. ○, ●○, ○●, ●○●, ○●○, ●○●●.
- А , та, ат, тат, ата, бұлт .
- Өліппеге дейінгі кезеңнің 2 айға дейін созылуы. Бұл уақыттың мақсаты балалардың сенсомоторлық қабілетін сауат ашу ісіне даярлау.
- Өліппені меңгеру уақытын 1 жылға дейін ұзарту. Ақылы кеміс балалар материалды игеріп, оны пысықтау үшін қалыпты дамудағы балаларға қарағанда анағұрлым көп уақытты қажет етеді.
- Талдау-жинақтау әдісімен бірге буындық әдістің кей элементтерін қатар қолдану. Бұл әдіс механикалық ес процестерін іске қосады, ал ақылы кеміс балалардың механикалық есте сақтауы жақсы дамыған. Буындық карточкалардың айтарлықтай көмегі бар, оқ'р сөздің құрамын буындық карточканың көмегімен есте сақтайды.
- Сауат ашу ісінің тілдік, интеллектуалдық, сенсомоторлық кемшіліктерді түзетуге бағытталуы. Сауат ашу процесінде көріп қабылдау, кеңістікті бағдарлау, қол икемділігі дамытылады, дыбыстау кемшілігін түзетіледі, зейін, ес, ойлау қабілеттері дамытылады.
- Ойындар мен көрнекіліктерді молынан қолдану сауат ашу процесінде айтарлықтай көмек береді. Өліпбидегі әріптер соған тиісті суреттермен беріледі.

ТІЛ ДАМУЫНДЫҢ НЕГІЗГІ МАҚСАТТАРЫ:

1. Оқушының тілдік дамуын зерттеу.
2. Тіл ақауын түзету және дыбыстау машығын қалыптастыру.
3. Сөздік қорды анықтау, байыту және белсенділендіру.
4. Сөйлемдерді грамматикалық дұрыс құруға үйрету.
5. Ауызша тілдің диалогтық және монологтық түрлерін дамыту, кемшілігін түзету.
6. Өз ойын байланысты түрде логикалық ретпен жеткізу.

КӨРКЕМ ШЫҒАРМАМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ЖҰМЫСТАР

- I. Шығарма мазмұнын алғаш таныстыру. Мәтінді дұрыс қабылдауға байланысты жүргізілетін жұмыстардың негізгі бір түрі шығарманы оқу. Шығарма алғаш оқылғанда оқушылар ондағы кейіпкерлердің істерімен танысуы тиіс. Сондықтан шығарма алғаш оқылғанда тұтастай оқылғаны тиімді.
- II. Шығарманың мазмұнын бір оқығанда-ақ тындаушының көкейіне қондырып, санасына жеткізу үшін нақышына келтіре мәнерлеп оқылуы керек.
- III. Мәтінді талдаудың негізгі бағыттары:
  - нақты мазмұнды анықтау;
  - шығарма композициясы;
  - кейіпкердің мінез-құлық мотивтері;
  - шығарманың идеяның бағыттылығы;

Көмекші мектептерде қазақ тілін оқыту әдістемесі дайындық кезеңіндегі сабақтарды ұйымдастыруда төмендегідей **талаптар** қояды:

- 1. орындалатын жұмыс айқын практикалық сипатта болуы тиіс;
- 2. практикалық грамматикалық жаттығулар жүйелі түрде, белгілі бір ретпен, күрделі тілдік формаларды қарапайым формаларға жіктей отырып жүргізілуі керек;
- 3. жаттығулар мен тапсырмалардың түрлерін үнемі жаңартып, қызғылықты етуге тырысу қажет;
- 4. грамматикалық тапсырмаларды орындау балалардың көрнекі – практикалық әрекеттеріне сүйене отырып жүзеге асыу керек;
- 5. алғашқы грамматикалық жаттығуларды оқушылардың тілін дамыту жұмыстарымен байланыстыру;
- 6. грамматикалық жаттығуларды орындау мұғалімнің бақылауымен іске асуы шарт;
- 7. оқушылардың жеке ерекшеліктерін қатаң түрде ескеріп отыру керек.
- 5 - 9 сыныптарда элементарлы грамматика курсын жүйелі түрде меңгеру жүзеге асады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- Аксенова А.К. Методика обучения русскому языку в коррекционной школе. М., «ВЛАДОС», 2008.
- Әбілдіна С.Қ. Бастауыш мектепте қазақ тілін оқыту теориясы және технологиясы. Қ., 2009ж.
- Байтұрсынов А. Тіл тағылымы. А., 2010.
- Бектаева К.Б. Ана тілі (Көмекші мектептерге арналған әдістемелік нұсқау).А., 2004.
- Бастауыш мектеп методикасы. А., 2011.
- Бебешина Н.Н., Свириденков В.Н. Развитие речи на уроках русского языка в 5-8 классах вспомогательной школы. М., П.: 2012.
- Барская Н.М. Методика изучения грамматики и правописания в 5-8 классах вспомогательной школы. М., П.: 2008.
- Воронкова В.В. Обучение грамоте и правописанию в 1-4 классах вспомогательной школы. М., П.: 2009.
- Выготский Л. С. Собр. соч.: В 6 т. — М., 2010.
- Дефектология: Словарь-справочник./ Под ред. Б.П.Пузанова. – М.: Новая школа, 2011.
- Гнездилов М.Ф. Методика русского языка во вспомогательной школе.- М., 2012.
- Лапшин В.А., Пузанов Б.П. Основы дефектологии. М.,2011.
- Львов М.Р., Горецкий В.Г., Сосновская О.В. Методика преподавания русского языка в начальных классах. М., «Академия», 2012.
- Львов М.Р., Рамзаева Т.Г., Светловская Н.Н. Методика обучения русскому языку в начальных классах. - М., 2013.
- Обучение учащихся 1-4 классов вспомогательной школы // под ред. В.Г. Петровой М., П.: 2011.
- Өмірбекова Қ.Қ. Байқау бағдарламасы (көмекші мектепке арналған). А.,2012ж.
- Петрова В.Г. Развитие речи учащихся вспомогательной школы. - М., 2009.
- Программы специальных общеобразовательных школ для умственно отсталых детей: Русский язык. — М., 2010.
- Рахметова С. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. А., 2013ж.
- Рахметова С. Кіші жастағы оқушылардың жазба тілін дамыту. А., 2009ж.